

Crna Gora
Vlada Crne Gore
Generalni sekretarijat
Kancelarija za održivi razvoj

Adresa: Karađorđeva bb
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 482 814

***Izjava o posvećenosti Crne Gore za sprovođenje
Ciljeva održivog razvoja***

31. jul 2023. godine

I Uvod

Kako bi izjava Crne Gore, na Samitu Ujedinjenih nacija, povodom intenziviranja napora da se ispune Ciljevi održivog razvoja bila izraz najšireg društvenog konsenzusa i posvećenosti, organizovane su sveobuhvatne konsultacije tokom kojih su prikupljena mišljenja predstavnika/ca najrazličitijih društvenih grupa - mladih, osoba koje pripadaju ranjivim kategorijama stanovništva, predstavnika državne i lokalne uprave, nevladinog sektora, sindikata, univerzitetske zajednice, nezavisnih eksperata, medija i poslovnog svijeta.

Na osnovu prethodno održanih konsultacija, a u skladu sa smjernicama UN Sistema za izradu *Izjave o posvećenosti*, prioritizovane su sljedeće oblasti i definisani ciljni ishodi za period od 2027/2030. godine:

II Izjava o posvećenosti Crne Gore za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja

Nikoga ne izostaviti

Kako bi osigurala da niko ne bude izostavljen, Crna Gora se obavezuje na sprovođenje ciljanih, dinamičnih i kontinuiranih mjera usmjerenih na smanjenje siromaštva i deprivacija u društvu, sa posebnom pažnjom posvećenom djeci, najranjivijim članovima/cama društva i onima koji/e su izloženi/e višestrukim izvorima ranjivosti. Do 2027. godine obavezujemo se da ćemo:¹

- *Smanjiti udio osoba, posebno djece i adolescenata, u stanju teške materijalne uskraćenosti² za 3 procentna poena,³*
- *Smanjiti procenat ljudi, posebno djece i adolescenata u riziku od siromaštva za najmanje 4 procentna poena.⁴*

¹ Uбудućе, u nedostatku mjere apsolutnog siromaštva, u mjerenje siromaštva uključiti Globalni indeks multidimenzionalnog siromaštva koji objavljuje Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), po kome je trenutna stopa siromaštva u Crnoj Gori 1.2%. Izvor: https://ophi.org.uk/wp-content/uploads/CB_MNE_2023.pdf

² Prema EU SILC metodologiji, materijalna i socijalna deprivacija je pokazatelj materijalnih uslova koji utiču na kvalitet života domaćinstava i lica u njima. Stopa izrazite materijalne i socijalne deprivacije je pokazatelj finansijske nemogućnosti domaćinstva da priušti najmanje 7 stavki (od mogućih 13) materijalne i socijalne deprivacije. Stavke materijalne i socijalne deprivacije su: 1) adekvatno zagrijavanje stana; 2) zamjena dotrajalog namještaja; 3) posjedovanje automobila; 4) mogućnost domaćinstva da priušti 7 dana odmora van kuće godišnje; 5) mogućnost domaćinstva da priušti neočekivani finansijski trošak iz sopstvenih sredstava; 6) mogućnost domaćinstva da priušti meso ili ribu u obroku svaki drugi dan; 7) mogućnost plaćanja rente/stanarine, rate za stambeni kredit ili drugog kredita ili komunalnih usluga za stan u kojem domaćinstvo boravi; 8) pristup internet mreži; 9) zamjena dotrajale odjeće novom; 10) posjedovanje dva para adekvatnih cipela (uključujući par cipela za sve vremenske prilike); 11) trošenje male količine novca svake nedjelje na sebe; 12) redovne slobodne aktivnosti; 13) izlazak sa prijateljima/porodicom na piće/obrok najmanje jednom mjesečno.

³ Izvor: EU SILC, Monstat, stanje 2021. godine - ukupno - 13.5, djeca i adolescenti - 32.6

⁴ Izvor: EU SILC, Monstat, stanje 2021 - ukupno - 21.2, djeca i adolescenti - 30.5

- *Smanjiniti višedimenzionalno siromaštvo djece⁵ mlađe od 2, 5 i između 5 i 17 godina za najmanje 3 procentna poena u svakoj kategoriji.⁶*

Ojačaćemo zdravstveni sistem kako bi se postigla univerzalna zdravstvena zaštita koja obezbjeđuje punu i kvalitetnu pokrivenost zdravstvenim uslugama, štiti korisnike/ce od finansijskog rizika. Do 2030. godine obavezujemo se na:

- *Smanjenje preuranjene smrtnosti usljed nezaraznih bolesti za jednu trećinu⁷,*
- *Povećanje udjela ciljne populacije obuhvaćene svim vakcinama uključenim u nacionalni program - MMR1 na više od 60% i DTP3 na više od 90%,⁸*
- *Ostvarenje indeksa pokrivenosti univerzalnom zdravstvenom zaštitom od više od 75%.⁹*

Obavezujemo se na sprovođenje mjera kako bi se osigurao jednak pristup tržištu rada i uslovima zapošljavanja, uz garantovanje jednakih prava i jednake plate za sve pojedince/ke bez obzira na njihove lične karakteristike. Do 2030. godine se obavezujemo na:

- *Povećanje godišnje stope zaposlenosti za muškarce, žene i mlade za najmanje 5 procentnih poena u svakoj kategoriji,¹⁰*
- *Povećanje rezultata po Indeksu rodne ravnopravnosti, u dimenzijama 'Novac,' 'Vrijeme' i 'Rad' za više od 10 procentnih poena po svakoj kategoriji,¹¹*
- *Smanjenje procenta mladih u dobi od 15 do 24 godine koji nisu ni u radnom odnosu ni u obrazovanju za više od 5 procentnih poena.¹²*

Unaprijedićemo sistematsku zaštitu prava i dobrobiti svih građana i građanki Crne Gore, a posebno ranjivih kategorija stanovništva tako što ćemo implementirati djelotvorne politike i intervencije, u odnosu na izvore ranjivosti, koristeći raščlanjene podatke i dokaze za rješavanje svih nejednakosti ili diskriminatornih praksi.

Posvećeni smo promovisanju inkluzivnosti, jednakosti i zaštite prava svih pojedinaca/ki u društvu, osiguravajući da niko ne bude izostavljen, te ostvarenju:

- *Smanjenja udjela stanovništva koje kaže da se lično osjećalo diskriminisano ili uznemiravano u prethodnih 12 mjeseci po osnovu diskriminacije zabranjene*

⁵ Pod multidimenzionalnim siromaštvom podrazumijeva se suočavanje sa najmanje dvije ili više deprivacija u sljedećim oblastima: zdravlje, ishrana, razvoj u ranom djetinjstvu i obrazovanje, zanemarivanje i disciplinovanje (dječja zaštita) i dječji rad (kućni poslovi i drugi poslovi koje dijete obavlja). Izvor: <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/vi%C5%A1edimenzionalno-siroma%C5%A1tvo-djece-u-crnoj-gori>

⁶ Izvor: UNICEF, MODA, stanje 2018. godine: 0-2 godine – 77.6%, 0-5 godina – 64.3% i 5-17 godina – 49.1%

⁷ Izvor: Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine

⁸ Izvor: Institut za javno zdravlje, stanje 2020. godine - pokrivenost MMR1 u adekvatnom periodu - 24%, a DTP3 - 84%

⁹ Izvor: Svjetska zdravstvena organizacija, stanje 2019. godine - 72%

¹⁰ Izvor: Monstat, Anketa o radnoj snazi, stanje za 2022. godinu, ukupno - 50.3, muškarci - 55.2, žene - 45.4, mladi od 15-24 godina - 27.4

¹¹ Izvor: Monstat i UNDP, stanje za 2019. godinu - 'Novac' 59.7, 'Vrijeme' 52.7 i 'Rad' 65.2

¹² Izvor: Monstat, Anketa o radnoj snazi, stanje za 2022. godinu, ukupno - 20

međunarodnim pravom o zaštiti ljudskih prava kada je u pitanju opšta populacija žena, muškaraca, Romkinja i Roma za najmanje 2 procentna poena u svakoj kategoriji,¹³

- *Povećanja udjela djece na porodičnom smještaju - hraniteljstvu od ukupnog broja djece u svim vidovima formalnog alternativnog zbrinjavanja na više od 90%.¹⁴*

Pravda za sve

Kao demokratska država koja teži vladavini prava i članstvu u Evropskoj uniji, garantovaćemo uživanje jednakih prava i jednak pristup pravdi svim svojim građanima i građankama.

Posvećeno ćemo raditi na osnaživanju institucija da budu transparentne, inkluzivne, rodno odgovorne, kulturno senzitivne, i koje su na potrebe djece i mladih i koje garantuju svrsishodno učešće svih građana i građanki, uključujući ranjive grupe, u donošenju odluka i praćenju primjene zakona i politika.

Radićemo na povećanju učešća svih kategorija stanovništva, posebno ranjivih grupa, u političkom i ekonomskom odlučivanju. Obavezujemo se da ćemo do 2030. godine:

- *Povećati udio žena u Skupštini Crne Gore, skupštinama opština, Prijestonice i Glavnog grada na najmanje 40%, na mjestima gradonačelnika/ca i predsjednika/ca opština na najmanje 15% i članica Vlade na najmanje 40%.*

Ubrzaćemo proces implementacije međunarodno priznatog normativnog okvira za ljudska prava koji je Crna Gora ratifikovala, uključujući jačanje nezavisnog monitoringa ljudskih prava.

Radićemo na stvaranju podržavajućeg i sigurnog okruženja, posebno prilagođenog djeci, koje ohrabruje žrtve povreda ljudskih prava da istupe, ostvare pristup pravdi i dobiju odgovarajuću i blagovremenu pravnu zaštitu. Obavezujemo se da ćemo do 2030. godine:

- *Uspostaviti nacionalni mehanizam za izvještavanje i praćenje preporuka iz oblasti ljudskih prava,*
- *Osigurati da Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda dobije A-status, saglasno pariškim principima,*
- *Osigurati zabranu sklapanja tzv. dječjih brakova izvan zakonskih okvira.*

Preduzećemo efikasne mjere za smanjenje rodno zasnovanog nasilja i nasilja među i nad djecom.

Usvojićemo sveobuhvatne mjere zasnovane na analizi osnovnih uzroka i pojava oblika govora mržnje u cilju prevencije i djelotvornog rješavanja ovog problema, sa posebnim fokusom na rodno zasnovanom govoru mržnje, seksizmu i mizoginiji, kako u virtuelnom, tako i u realnom svijetu.

Zajedno ćemo raditi na prevenciji govora mržnje i unaprjeđenju kulture poštovanja, tolerancije i inkluzivnosti, gdje se slavi različitost, a diskriminatorno ponašanje aktivno obeshrabruje.

¹³ Izvor: MICS, UNICEF, podatak za 2018. godinu - žene - 5.6%, muškarci, 6.5%, Romkinje - 8.7% i Romi - 13%

¹⁴ Izvor: MFSS ISSS, podatak za 2021. godinu - 70%

Obavezujemo se da ćemo sprovesti mjere koje osiguravaju sveobuhvatnu implementaciju postupka utvrđivanja apatridije, obezbjeđujući efikasan pristup pravima za pojedince kojima je dodijeljen status apatrida.

Implementiraćemo inkluzivnu praksu registracije rođenja, sa posebnim fokusom na romsku i egipćansku zajednice, kako bismo spriječili apatridiju.

Obezbijedićemo pravedan postupak za ostvarenje azila za sve one koji su prisiljeni da napuste svoje domove i radićemo na njihovom potpunom uključivanju u društvo, osiguravajući sveobuhvatan pristup pravima i uslugama.

Borićemo se odlučno protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima, sprečavajući i štiteći ugrožene pojedince od svih vidova eksploatacije.

Omogućićemo implementaciju planiranih i dobro vođenih migracijskih politika uzimajući u obzir ekonomski i razvojni potencijal migranata i angažovanja dijaspore. Obavezujemo se da ćemo do 2030. godine:

- *Povećati udio primljenih državljana po sporazumima o readmisiji koji koriste integrisanu pomoć pri reintegraciji u skladu sa EU i međunarodnim standardima na najmanje 10% godišnje.¹⁵*

Kvalitetno obrazovanje

Posvećeni smo izgradnji dostupnog, kvalitetnog i pravičnog obrazovanog sistema na svim nivoima, zasnovanog na pametnoj i inkluzivnoj upotrebi digitalnih tehnologija, koji će voditi računa o mentalnom zdravlju mladih i pružiti jednake mogućnosti svakom dječaku, djevojčici i mladoj osobi da stekne znanja i praktične kompetencije neophodne za akademski napredak, tržište rada i opštu životnu dobrobit i konstruktivno učešće u društvenim procesima u dinamičnoj realnosti 21. vijeka.

Ulaćemo u unapređenje školske infrastrukture, obezbijediti funkcionalno i održivo finansiranje, te škole učiniti podsticajnim i sigurnim okruženjem za svako dijete, a posebno iz ranjivih kategorija učenika i učenica.

Obavezujemo se da ćemo do 2030. godine postići sljedeće:

- *Povećati procenat djece uzrasta 3-4 godine, posebno djece iz romske i egipćanske zajednice, čiji je razvoj adekvatan u oblastima pismenosti, poznavanja brojeva, fizičkog razvoja, socio-emocionalnog razvoja i učenja za najmanje 8 procentnih poena,¹⁶*

¹⁵ Izvor: IOM izvještaj, Izvještaj MUP-a o implementaciji Strategije o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori, za period 2021-2025. godinu, stanje - 0

¹⁶ Izvor: MICS, UNICEF, indeks ranog razvoja, podatak za 2018. godinu - 90.2% kada je u pitanju opšta populacija i 76.9% kada je u pitanju romska populacija.

- *Povećati udio djece na kraju nižeg srednjeg obrazovanja koja ostvaruju minimalan nivo znanja u čitanju, matematici i prirodnim naukama za najmanje 8 procentnih poena po kategorijama,¹⁷*
- *Povećati učešće u obrazovanju dječaka i djevojčica u ranom djetinjstvu (0-6, 0-3 i 3-6 godina) za najmanje 8 procentnih poena,¹⁸*
- *Povećati stopu ulaganja u obrazovanje iz Budžeta na 13%.¹⁹*

Rodna ravnopravnost

Kroz punu primjenu zakona, osiguraćemo sistemski pristup u podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti i sprečavanje rodno zasnovane diskriminacije sa fokusom na djelovanje javne uprave, privrede, medija, NVOa i sistema obrazovanja.

U potpunosti ćemo sprovesti Istanbulsku konvenciju i izgraditi kapacitete institucija sistema, civilnog društva i specijalizovanih servisa u osiguranju prevencije, pristupa pravdi i zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Preuzimamo punu političku i institucionalnu odgovornost za kreiranje i sprovođenje rodno odgovornih politika na svim nivoima.

Unaprijedićemo rodno odgovorno budžetiranje i osigurati finansiranje ispunjenja ciljeva održivog razvoja i jačanje institucionalnog mehanizma za rodnu ravnopravnost.

Obvezujemo se da ćemo do 2030.godine:

- *Povećati vrijednosti indeksa rodne ravnopravnosti na najmanje 70.*

Zelena tranzicija i djelovanje u oblasti klimatskih promjena i smanjenja rizika od katastrofa

Crna Gora je kao deklarirana ekološka država posvećena povećanju broja i obuhvata očuvanih prirodnih i kulturnih dobara, kojima se održivo upravlja, sa povećanim adaptivnim kapacitetom čovjeka, ekosistema i ekonomije na uticaj klimatskih promijena.

Zelena tranzicija Crne Gore će biti pravedna i pravična, zasnovana na jasnim i sveobuhvatnim strategijama koje identifikuju ključne sektore i područja koja su najosjetljivija na klimatske promjene i rizike od katastrofa, na povećanje ulaganja u istraživanje i razvoj uz primjenu digitalizacije, inovacija i inkluzivnosti radi ostvarenja klimatski neutralne ekonomije, na nivou smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte do 55% do 2030. godine u odnosu na emisije

¹⁷ Izvor: PISA, stanje u 2018. godini, minimalan nivo znanja u čitanju 55.6% - djevojčice 63.5% i dječaci 48.3%, u matematici 53.8% - djevojčice 52.1% i dječaci 55.4% i prirodnim naukama 51.8% - djevojčice 53.8% i dječaci 50.4%

¹⁸ Izvor: Ministarstvo obrazovanja, podaci za 2019-2020. godinu: 0-6 godina 52%, 0-3 godine 28%, 3-6 godina 77%

¹⁹ Posljednji dostupan podatak je 8.9%.

iz 1990. godine (obaveze preuzete na međunarodnom nivou, u odluci Energetske zajednice iz decembra 2022. godine).

Crna Gora će preduzeti djelotvorne aktivnosti za povećanje energetske efikasnosti i poboljšanje svog energetskog miksa, posebno u smislu postepenog smanjenja upotrebe fosilnih goriva u proizvodnji i potrošnji energije i ubrzanog povećanja korišćenja obnovljivih izvora energije, te donijeti društveno-ekonomske mjere koje će umanjiti rizike od energetskog siromaštva.

Crna Gora će dalje razvijati zeleni, inkluzivan, pristupačan, priuštiv i održiv javni prevoz u skladu sa potrebama svih kategorija populacije u cilju poboljšanja kvaliteta života i zaštite životne sredine.

Na otvoren, inkluzivan, transparentan i participativan način, nastavićemo sa očuvanjem i unaprjeđivanjem stanja prirodnih i kulturnih vrijednosti, unapređivanjem sistema prostornog planiranja koji će biti orijentisan na stvaranje održivih urbanih područja pogodnih za život, kao i integralnoj zaštiti kulturne baštine u planskim dokumentima.

Crna Gora će kao multietična i multikonfesionalna država koja baštini kulturno-istorijske vrijednosti materijalne i nematerijalne kulturne baštine različitih naroda koji u njoj žive nastaviti da promoviše, štiti i unaprjeđuje stanje svoje raznolike kulturne baštine.

Radićemo na tome da gradovi i druga naseljena mjesta i zajednice postanu sigurni, održivi i otporni po mjeri svih građana i građanki, a da objekti kulturne baština budu u funkciji održivog korišćenja i dostupni svima.

Preduzećemo mjere za unapređenje sistema upravljanja otpadom primjenom koncepta cirkularne ekonomije.

Da bismo ovo postigli, obavezujemo se da ćemo do 2030. godine postići sljedeće:

- *Smanjenje ukupnih emisija gasovasa efektom staklene bašte u skladu sa preuzetom obavezom prepoznatom u odluci Energetske zajednice iz decembra 2022. godine (55%)*
- *Značajno unaprijediti institucionalne kapacitete i strateški okvir kroz usvajanje NECP 2024. godine, Mape puta pravedne tranzicije 2023. godine i Nacionalnog plana prilagođavanja na uticaj klimatskih promjena 2024. godine*
- *Povećanje energetske efikasnosti i učešća obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji energije u zemlji do 2030. u skladu sa odlukom Energetske zajednice iz decembra 2022. godine (55% do 2030. godine)*
- *Smanjenje ranjivosti stanovništva i rizika od katastrofa kroz bolje informisanje i kvalitetnije baze podataka o rizicima putem razvoja lokalnih procjena rizika i lokalnih strategija za smanjenje rizika od siromaštva*
- *Ojačati finansijske mehanizme za planiranje prilagođavanja na klimatske promjene putem implementacije inovativnih finansijskih mehanizama, investiranja u programe izgradnje kapaciteta neophodnih za planiranje i finansiranje prilagođavanja na klimatske promjene*

istraživanjem mogućnosti klimatskog osiguranja, podsticanjem primjene zelene infrastrukture i na prirodi zasnovanih rješenja, kao i provjerom infrastrukturnih projekata u odnosu na uticaje klimatskih promjena, obezbeđivanjem pristupa međunarodnim izvorima finansiranja za klimatske projekte.

Radićemo intenzivno na jačanju nacionalnog sistema za Monitoring, izvještavanje i verifikaciju u oblasti klimatskih promjena, kako bismo pravovremeno pratili sprovođenje mjera u oblasti ublažavanja, i posebno u oblasti prilagođavanja na klimatske promjene.

Većim ulaganjima obrazovanje za održivi razvoj unaprijedićemo kompetencije svih generacija i struktura društva.

Institucionalni i finansijski okvir

Crna Gora se obavezuje da će kontinuirano unapređivati institucionalni okvir i finansiranje za održivi razvoj na temelju već uspostavljenih institucija (Kancelarija za održivi razvoj pri Generalnom sekretarijatu Vlade i Nacionalni savjet za održivi razvoj, kojim predsjedava premijer) u centru izvršne vlasti, a uz partnerski odnos sa civilnim društvom, privatnim sektorom, akademskom i lokalnom zajednicom, mladima, te međunarodnim organizacijama, kako bismo omogućili dostizanje ciljeva održivog razvoja. Kroz koordinisani pristup, osiguraćemo efikasnije djelovanje za dostizanje ciljeva održivog razvoja na sektorskom i lokalnom nivou, što će doprinijeti većoj odgovornosti i učenju svih aktera.

Preduslov za adekvatno sprovođenje politike održivog razvoja odnosno realizaciju zacrtanih ciljeva jesu i dostupni, kvalitetni, raščlanjeni, pouzdani i pravovremeni podaci, njihovo praćenje, verifikacija i izvještavanje.

- *Obavezujemo se da ćemo ojačati tehničke i finansijske kapacitete i ulogu nacionalnog statističkog sistema, čime ćemo osigurati povećanu dostupnost podataka, monitoringa i izvještavanja za najmanje 60% indikatora SDG do 2027. godine.*

U cilju dostizanja ovih ciljeva, država će raditi na unpređenju finansiranja UN Agende za održivi razvoj do 2030. godine kroz:

- *Uspostavljanje mehanizma za izvještavanje o ulaganjima i rashodima u vezi sa ciljevima održivog razvoja kako bi izvještaji o Budžetu mogli da prikažu povezanost trošenja i postizanja ciljeva održivog razvoja,*
- *Nastavak ulaganja i privlačenja donatorske podrške kroz Fond za ubrzanje za dostizanje UN Agende za održivi razvoj do 2030. godine.*

Dodatno, Crna Gora će u narednom periodu raditi na osnaživanju mladih da se njihov glas čuje i uvaži na mjestu odlučivanja u procesu sprovođenja UN Agende za održivi razvoj do 2030. godine.

Konačno, u narednom periodu, inteziviraćemo horizontalnu i vertikalnu saradnju među svim akterima društva, uz podršku Nacionalnog saveta za održivi razvoj, kako bismo dostigli Ciljeve održivog razvoja.